

Η θεατρικότητα της διακειμενικότητας

Σάββας Πατσαλίδης

Η θεατρική χρονιά του ΚΘΒΕ μολονότι δεν ξεκίνησε ευοίωνα, κατάφερε να αμβλύνει κάπως τις εντυπώσεις με την παράσταση του έργου του Μ. Κούντερα, *Ο Ιάκωβος και ο αφέντης του*, στη μικρή σκηνή της Μονής Λαζαριστών.

Πέρα από το τι μας άφησε η δουλειά αυτή, χάρηκα για την ένταξή της στο ρεπερτόριο του Κρατικού για δύο αυστηρώς προσωπικούς λόγους: πρώτον γιατί εκτιμώ πως αποτελεί ένα πολύ καλό δείγμα γόνιμης θεατρικής παραλλαγής, και μάλιστα ενός καταπληκτικού και ιδιότροπου μυθιστορήματος (του *Ζακ του μοιρολάτρη*, 1771, του Ντιντερό—που θεωρώ εφάμιλλο με τον *Δον Κιχώτη* του Θερβάντες και με τον *Τρίστραμ Σάντυ* του Λ. Στερν), και δεύτερον, γιατί κινείται σε έναν αισθητικό χώρο που ανέκαθεν με συγκινούσε: του μεταθεάτρου.

Για να καταλάβει και να εκτιμήσει κανείς το συγκεκριμένο θεατρικό έργο, σίγουρα βοηθά η γνωριμία του με την ιστορία του μυθιστορήματος.

Το πλέον παράδοξο με τη γέννηση του νέου αυτού καλλιτεχνικού είδους είναι ότι πριν καν αρθρώσει μια στέρεα ποιητική θα αρχίσει να συζητεί τον “θάνατό” του, επαληθεύοντας έτσι τη γνωστή άποψη που λέει ότι όλα μοιραία κουβαλούν μέσα τους και τον σπόρο της ανατροπής τους. Παίζοντας στα όρια της ιστορίας και της μυθιστορίας, της τυπωμένης λέξης και της αναγνωστικής διαδικασίας, οι πρώτοι μυθιστοριογράφοι θα καταφύγουν σε πρακτικές που θα τις ζήλευε και ο πλέον μεταμοντέρνος (ναι, ακριβώς αυτό) θεατράνθρωπος. Μέσα από ανατροπές, παραπομπές και αυτοσχολιασμούς, δημιουργούν ένα συναρπαστικό μωσαϊκό, όπου όλα υπάρχουν για να επιβεβαιώνουν και συνάμα να ανατρέπουν παιγνιωδώς την ιδέα περί αφετηρίας και αυθεντικότητας. Οι χαρακτήρες τους, φανταστικά δημιουργήματα και ταυτόχρονα πραγματικοί, μιλούν τη γλώσσα όπως και μιλούνται απ' αυτήν. Γράφουν την ιστορία τους τη στιγμή που αναγνωρίζουν και διασκεδάζουν με τη διαγραφή τους. Ζουν σε ένα κείμενο που δεν είναι παρά ένα διακείμενο όλων των κειμένων μαζί. Τους ανήκουν τα πάντα και το τίποτε.

Αυτό το εν δυνάμει θεατρικό υλικό, θα μετουσιώσει σε ακαριαίο δρώμενο ο γνώστης της μυθιστορηματικής γραφής, Μίλαν Κούντερα. Με στήριγμα τις ερωτικές περιπέτειες του Ζακ θα προσθέσει τη δική του (μυθι)στορία, με κύρια χαρακτηριστικά τη διασπορά, την

πολυ-επίπεδη δόμηση, τον ταυτοχρονισμό, τη δια-πλοκή και τη συνεχή ρήξη των σχέσεων σημαίνοντος και σημαινομένου.

Με μια τέτοια πολυκεντρική δόμηση είναι σαφές ότι απαιτείται μεγάλη προσοχή στη συγκρότηση και συγκράτησή του συνόλου, διαφορετικά διαλύεται. Δυσκολίες και δεδομένα που ο σκηνοθέτης της παράστασης Γιάννης Ρήγας φαίνεται να κατάλαβε καλά, μοντάροντας μια καλοκουρδισμένη παράσταση γεμάτη χρώμα, ρυθμό και καίριες γκροτέσκο εικονογραφήσεις. Ενορχηστρώνοντας σωστά τα δια-κείμενα και τα σώματα των ηθοποιών έπλασε ένα σκηνικό γκέστους ζουμερό και χυμώδες, χωρίς να πέσει στις παγίδες της γραφικότητας και της “α-νόητης” καρικατούρας.

Σίγουρα, η καρικατούρα βρίσκεται επί σκηνής, δεν είναι όμως η κυρίαρχη εικόνα. Ο θεατής πρέπει να φύγει με τη γεύση του παιγνίου και διά μέσω αυτού με το κοινωνικό και καλλιτεχνικό σχόλιο, για να δικαιωθεί έτσι και το έργο, αλλιώς γίνεται πανηγυριώτικο. Όλα αυτά, βέβαια, προ-απαιτούν και μια καλή μετάφραση και θεατρίνους που γνωρίζουν τους κώδικες. Ο Ρήγας ευτύχησε και σ' αυτό.

Η Α. Τσακνιά κατάφερε να μεταφέρει σε καλπάζοντα ελληνικά το ύφος και το ήθος του έργου (και της εποχής), δίνοντας έτσι στους ηθοποιούς τροφή για να δείξουν τις ικανότητές τους. Κανένας δεν υστέρησε. Όλοι είχαν τη δέουσα ρευστότητα που απαιτούσε η πολυσημία του έργου. Ακόμη και οι νεότεροι (Ε. Μέρμηγκα, Ι. Αϊβάζογλου, Μεγάλου) έκαναν ειλικρινείς προσπάθειες να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των ρόλων τους, ανεξάρτητα αν τους διέκρινε ενίοτε μια κάποια αμηχανία και σφίξιμο. Ήταν στιγμές που έδιναν την εντύπωση ότι έπαιζαν ακόμη με την ανάμνηση των μαθημάτων της δραματικής τους σχολής. Μικρό το κακό. Έτσι ή αλλιώς, η συμμετοχή τους τούς τιμά.

Ο Λ. Ανδρέου, παίζοντας σε χαμηλούς, ωστόσο εύστοχους τόνους, έπλασε έξοχες στιγμές του τύπου και της στάσης του Ιάκωβου. Το ίδιο και ο Νίκος Κολοβός, ιδιαίτερα στο πρώτο μέρος, όπου είχε δαιμονιώδη κέφια. Έπεσε κάπως στο δεύτερο. Σταθερή και σε υψηλά επίπεδα η παρουσία του Νίκου Βρεττού, σχεδίασε έναν αφέντη με μαστοριά και άνεση. Ωραίο και το σκιτσάρισμα του Γέρο Μπιγκρ από τον Συριώτη. Η Κουρούδη και η Χρύσα Καψούλη, με τη σιγουριά του ταλέντου τους, έδωσαν τον τόνο που έπρεπε να παιχτεί η εύφορη υπερβολή. Η ολιγόλεπτη παρουσία των Μανουσαρίδου και Κουτρούλη με το πρόπον μέτρο. Όσο για τον κορυφαίο της παράστασης, Φ. Ζήκο, οργίασε. Οι πόζες του, ο τόνος και το γκέστους του έφεραν ολοζώντανα μπροστά στα μάτια μας μια ολόκληρη εποχή.

Τα σκηνικά της Χ. Μάντακα έπλασαν ένα έξοχο θεατρικό τόπο που δημιουργούσε την εικόνα ενός *theatrum mundi*, όπου θεατές και θεώμενοι είχαν να παίξουν τον δικό τους ρόλο.

Εξίσου καλά και τα κουστούμια που έφτιαξε,· υπηρέτησαν τη σύλληψη της παράστασης. Και οι μουσικές επιλογές του Γιώργου Χριστιανάκη: έντυσαν τα δρώμενα και διευκόλυναν περάσματα και ρυθμούς.

Αγγελιοφόρος της Κυριακής

25 Δεκεμβρίου 1998